

Rumunsko

Konfliktní semiprezidentský systém

Přechod k demokracii (?)

- 16. prosince 1989 protesty v Timișoara, rozehnány policií
- Protesty se rozšiřují do dalších měst, pokusy o násilné potlačení vč. střelby do davu
- 21. prosince se pokusil Nicolae Ceaușescu ve veřejném projevu odsoudit demonstranty, vypískán
- 22. prosince dav dobývá sídlo komunistické strany
- Moci se ujímá FSN
- Ceaușescu zatčen, souzen a po asi dvouhodinovém soudu i s manželkou odsouzen k smrti a popraven
- Nepokoje si vyžádaly 1104 mrtvých (většinu ale až po pádu Ceaușesca)

Ion Iliescu

- Charismatický lídr
- Člen komunistické strany od roku 1953
- Od roku 1965 člen ÚV
- V 70. letech v řadě funkcí v regionech
- 1984 vyloučen ze strany

Formální pozice hlavy státu I.

- Ústava z roku 1991 (schválení ke konci roku, potvrzena v prosinci referendem)
- Prezident volen na 4 roky, souběh 1. kola prezidentských voleb s parlamentními volbami
- Sestavení vlády:
 - Po volbách vybírá předsedu vlády
 - Vláda musí získat důvěru parlamentu
 - Po dvou neúspěšných pokusech o jmenování může parlament rozpustit
 - Rozpuštění je možné max. 1x ročně a není možné v posledních 6 měsících mandátu prezidenta

Formální pozice hlavy státu II.

- V zákonodárství:
 - Právo veta – smí vrátit zákon k novému projednání (ale ne opakovaně)
 - Nemá zákonodárnou iniciativu
 - Má právo po konzultaci s parlamentem vyhlásit referendum
- Odvolání prezidenta:
 - V případě porušení Ústavy - společné zasedání obou komor po konzultaci Ústavního soudu většinou poslanců a senátorů
 - Do třiceti dnů je otázka setrvání prezidenta v úřadu předložena voličům v referendu, které je rozhodující
 - V případě velezrady impeachment – žaloba na prezidenta podaná 2/3 poslanců a senátorů, o které rozhoduje kasační soud

Iliescu jako prezident 1990-2

- Poprvé zvolen 20. 5. 1990 (na 2 roky)
 - Podpora 85 % voličů, FSN získala 263 z 396 mandátů v Poslanecké sněmovně
 - Vzniká jednobarevná vláda FSN v čele s Petre Romanem
- První kohabitace
 - FSN se dělí na Iliescovu a Romanovu frakci
- V září nájezd nespokojených horníků na Bukurešť a nepokoje (údajně 3 mrtví) → Roman donucen k rezignaci → úřednická vláda až do voleb 1992

Protivládní demonstrace v červnu 1990

- Požadován odchod bývalých komunistů z vedení země
- Iliescu se obrací na horníky z Valea Jiului → min. 4 mrtví a na 500 zraněných
- Některé nevládní organizace mluví o 40 – více než 100 mrtvých

Iliescu jako prezident (1992-6)

- Znovuzvolen v září 1992, již na 4 roky
 - Dvě kola voleb, v prvním 47,4 %, soupeřem Emil Constantinescu (35,2 %)
 - Ve druhém kole 61,4 %
 - FDSN získává 117 z 341 ve Sněmovně a 49 ze 125 v Senátu
 - Vzniká jednobarevná menšinová vláda FDSN (PDSR) s podporou PRM a PSM
 - Premiérem Văcăroiu (nestraník), pokračuje i v čele následující vlády
 - Od roku 1994 koalice s PUNR, v zásadě funguje jako poloúřednická vlády
- Od roku 1993 omezena činnost parlamentu, vláda kontrolovaná prezidentem vládne pomocí dekretů
- Odvolávání starostů a úředníků blízkých opozici

Iliescu jako prezident (1992-6)

- Snaha o kontrolu médií
- Opakované spekulace o volebních podvodech (hlavně v souvislosti s volbami 1996, které k jistému překvapení prohrál)
- 1995 – neúspěšný pokus CDR o odvolání prezidenta pro porušování Ústavy:
 - Ústavní soud souhlasí s opozicí
 - Není dosažena potřebná většina v parlamentu
- Spor o kandidaturu 1996
 - Kandidoval potřetí, ačkoliv Ústava mluví o dvou obdobích/Ústava byla schválena až po jeho prvním zvolení
 - Dle Ústavního soudu proto mohl kandidovat (využil to i v roce 2000)

Prezidentství Emila Constantinesca (1996-2000)

- Zvolen v listopadu 1996
 - Zvolen ve druhém kole, v prvním kole 28,1 %, soupeřem Ion Iliescu (32,3 %)
 - Ve druhém kole 54,4 %
 - CDR získává 122 z 345 poslanců a 53 ze 143 senátorů
 - Koaliční vláda z USD a UDMR; 1996-8 premiérem Ciorbea, pak Vasile, v roce 2000 premiérem přechodné vlády Athanasiu
- Jeho prezidentství nejvíce v souladu s Ústavou, ale ne bezproblémové
- 1998 neúspěšný pokus o odvolání iniciovaný PDSR za výrok, že Rumunsko nemá územní požadavky po Ukrajině; PDSR nezískala dostatek podpisů ani k zahájení projednávání

Constantinescu a vlády

- V roce 1998 odvolal premiéra Ciorbeu, spor nevznikl, protože premiér obratem podal demisi
- V roce 1999 se Constantinescu pokusil odvolat premiéra Radu Vasileho po rezignaci více než poloviny členů vlády
- Vasile odmítl odstoupit
- Ústavní soud rozhodl ve prospěch prezidenta proto, že odvoláním Ciorbey vznikl precedens

Iliescu opět prezidentem (2000-4)

- Zvolen v prosinci 2000
 - Dvě kola voleb, v prvním 36,4 %, soupeřem Corneliu Vadim Tudor (PRM)
 - Ve druhém kole 66,8 %
 - PDSR získává 155 z 345 poslanců a 65 ze 140 senátorů
 - Jednobarevná menšinová vláda, premiérem Năstase
- Těsně před koncem mandátu omilostnil Mirona Cozmu, vůdce několika hornických protestů, odsouzeného v roce 1999 na 18 let za nájezd ze září 1991
 - Rozhodnutí zrušeno v roce 2005 Bukurešťským odvolacím soudem
- Jeho designovaný nástupce Năstase obviněn z falšování prvního kola prezidentských voleb 2004

Iliescova bilance

- Opakovaně obviněn z korupce a manipulace voleb
- Snaha o kontrolu úřadů a médií
- Využívání mimoparlamentní cesty k řešení problémů
- Ne zcela vhodné výroky

Změny ve formální pozici hlavy státu

- Revize ústavy v roce 2003
- Prodloužení prezidentského mandátu na 5 let → oddělení termínů parlamentních a prezidentských voleb
- Dále výslovně uvedeno, že prezident nemá pravomoc odvolat předsedu vlády

Traian Băsescu a jeho nástup do úřadu

- Zvolen v prosinci 2004
 - Dvě kola voleb, v prvním 33,9 %, jeho soupeřem Adrian Năstase (40,9 %)
 - Ve druhém kole 51,2 %
 - ADA (PD + PNL) získává 132 z 332 poslanců a 57 ze 137 senátorů, ve volbách až druhá
 - Băsescu si vynutil sestavení vlády v čele s Popescu-Tăriceanem (PNL), kdy dotlačil menšího koaličního partnera PSD, PUR, aby přešla do jeho tábora
- Nezabránilo se pozdější eskalaci napětí a kohabitaci
- V roce 2008 získala PDL 115 z 334 poslanců a 51 ze 137 senátorů
- Băsescu se snaží, aby byl premiérem Emil Boc

Jak se zbavit Traiana Băsesca (díl první)?

- Počátkem roku 2007 začínají být z vlády vytlačováni ministři za PD
- V dubnu 2007 premiér iniciuje odvolání Băsesca
 - Porušování Ústavy
 - Uzurpace pravomocí na úkor premiéra
 - Zpochybňování rozsudků soudů
 - Odposlechy politických oponentů
- Negativní stanovisko Ústavního soudu (politicky motivovaný pokus o odvolání)
- Květen 2007 – v referendu prezidenta podpořilo 74,48 % hlasujících
- PD se neúspěšně pokusila svrhnout vládu

Další spory

- V prosinci 2007 Băsescu odmítl jmenovat ministryní spravedlnosti Noricu Nicolae
- Ústavní soud rozhodl, že prezident má právo odmítnout nominaci ministra, ale maximálně jednou
- **Ale:**
- Předtím Ústavní soud nepřiznal prezidentovi právo odmítnout jmenovat ministra v případě ministra zahraničí Adriana Mihaie Cioroiana

Druhé období

- V mezidobí mezi parlamentními volbami 2008 a prezidentskými 2009 konflikty s parlamentem – Băsescu po vyslovení nedůvěry vládě Emila Boca opakovaně nominuje vlastní kandidáty, i když všechny strany kromě PDL chtěly, aby byl premiérem Klaus Iohannis (Demokratické fórum Němců v Rumunsku, později vstoupil do PNL); následkem toho může fungovat Bocův kabinet jako přechodný až do prezidentských voleb
- Băsescu znovuzvolen v prosinci 2009
 - dvě kola voleb, v prvním 32,4 %, soupeřem Mircea Geoană z PSD (31,2 %)
 - Ve druhém kole těsné vítězství (50,33 %, soupeře dělilo 70 048 hlasů)
- Snaha o reformy a podpora úsporného programu Bocovy vlády vedla k poklesu popularity Băsesci, což se mu vymstí v posledních letech mandátu

Vztah s vládou

- 2009 – 2012 vláda Emila Boca, poskládaná z PDL, UDMR a odpadlíků z dalších stran; jen 7 ze 16 ministrů vydrželo celé období, poté ještě krátce vláda vedená PDL
- V květnu 2012 premiérem Victor Ponta, počátek další kohabitace
 - Ponta se opírá o PSD a PNL (obě strany úzce spolupracují)
 - Ponta přesouvá pod svou kontrolu různé instituce, mění vedení televize
 - Pokus o prosazení volební reformy (systém prvního v cíli, zablokováno Ústavním soudem)
 - Rozhodující spor o to, kdo má zastupovat Rumunsko na jednání Evropské rady; parlament jasnou většinou podporoval Pontu, ale Ústavní soud rozhodl ve prospěch Băsesca; vláda následně úmyslně odložila oficiální publikaci rozhodnutí, aby příslušné jednání proběhlo dříve

Jak se zbavit Traiana Băsesca (díl druhý)?

- Nárůst napětí mezi prezidentem a vládou během roku 2012
- V červenci pokus zbavit se Băsesca, opět referendem
 - snaha uzurpovat si moc na úkor vlády
 - ovlivňování soudů a vyšetřování kauz týkajících se politických odpůrců
 - zneužívání odposlechů a tajných služeb
- Vláda den před referendem zrušila nutnost nadpoloviční účasti voličů, nakonec ale pro tento případ platí původní úprava
- Pro odvolání 87,52 %, ovšem při účasti 46,24 % bylo neplatné

Prezident po referendu

- Navzdory udržení postu Băsescu v defenzivě, jeho popularita je nízká, vláda má naopak značnou podporu a předpokládá se její drtivé vítězství ve volbách 2012 (nakonec získá 273 ze 412 křesel)
- Následuje vlna demonstrací požadujících uznání platnosti referenda
- Spor s vládou ukončen 12. prosince 2012 uzavřením dohody, kdy se jednak zavázali nadále na sebe neútočit, konzultovat prováděné kroky a podělili si sféry – Băsescu má nadále na starosti zahraniční politiku, bezpečnost, obranu a evropské záležitosti, Ponta hospodářskou a sociální politiku a všechny aktuální otázky, které se netýkají oblastí svěřených prezidentovi
- Dohoda umožnila klidnější koexistenci Băsescu s vládou, která vzhledem ke své jednoznačné většině není ohrožena případnou aktivitou prezidenta

Zhodnocení

- Băsescu až do ztráty pozic v roce 2012 velmi aktivním prezidentem
- Opakovaně prosadil vládu proti vůli parlamentu (buď si vynutil „dezerci“ části opozice na stranu vlády, nebo udržoval při životě přechodnou vládu)
- Celkově se snažil využívat nejasností v ústavě ve svůj prospěch, v některých případech šel i nad rámec ústavy (pokus o odmítnutí ministra poté, co Ústavní soud takový krok zakázal)
- Dlouhou dobu těžil z velké popularity
- Spoluodpovědnost za nepopulární kroky jej zbavila podpory veřejnosti a rovněž opory v parlamentu
- „Přežil“ dvě referenda, v prvním jasně zvítězil, ale ve druhém jej „zachránila“ malá účast

Shrnutí

- Z trojice dosavadních prezidentů nejméně rozporuplnou osobností Constantinescu
- Obecně snaha o uzurpování větší moci, buď na hranicích nebo i mimo hranice ústavy
- Snaha kontrolovat vládu, média, atd.
- Tendence ke kohabitacím i v případech, kdy se jedná o původní spolupracovníky

Klaus Iohannis (2014 -)

- Etnický Němec (rodina reemigrovala do Německa 1992), původně FDGR, později PNL
- Překvapivý vítěz (očekávalo se vítězství premiéra Ponta, Ponta vyhrál první kolo 40,44 % x 30,37 %), 54,43 % hlasů ve druhém kole
- Vnímán jako více nestrannický, obecně umírněnější kandidát
- soužití s Pontou se postupně zhoršovalo, Iohannis ho opakovaně vyzýval k rezignaci (Ponta čelil řadě obvinění z korupce – nechal si v letech 2007-8 vyplatit peníze, formálně kryté fakturami za fiktivní služby; člověka, co mu platil, jmenoval v roce 2012 ministrem pro infrastrukturní projekty národního významu a zahraniční investice)
- Po Pontově rezignaci premiérem Cioloș (úřednická vláda)